

ni bilo tako masovnih problemov, kot so bili v času prvotne akumulacije kapitala v Angliji, na Nizozemskem ali v Nemčiji.

Zbornik *Homo habitans* je vsekakor zanimiv prispevek k razčiščevanju gornje, vedno aktualne problematike, ki kaže, da je bistveno raziskovanje načina življenja v nekem stanovanju, ne pa raziskovanje stanovanj in stanovanjskega inventarja.

Knjiga je zanimiva tudi zato, ker nam kaže, kam je usmerjeno sodobno nemško zgodovinopisje.

Irena Keršič

Jean-Louis Flandrin, *Družina. Sorodstvo, družina in spolnost v Franciji od 16. do 18. stoletja*. Ljubljana, Delavska enotnost 1986. Prevedel Gregor Moder. 269 str.

Knjiga francoskega zgodovinarja Jeana-Louisa Flandrina obravnava sorodstvene vezi, velikost, sestavo in stvarno življenje družine, materialni okvir in obrede družinskega življenja, moralo družinskih razmerij, reproduktivno vlogo družine in spolno življenje od 16. do 18. stoletja v Franciji. Zgodovinarji so doslej preučevali samo javno življenje in njegove politične okvire, zgodovino družinskega življenja pa so, kot ugotavlja avtor, prepustili pravnikom in sociologom. Ta knjiga je posvečena prav zgodovini zasebnega življenja. Sicer pa je natančno razločevanje zasebnega in javnega, ki je temelj naših liberalnih družb, za razčlenjevanje monarhičnih družb neprimerno. Družina je tedaj imela lastnosti javne ustanove. Družbena in politična razmerja so se zgledovala po sorodstvenih.

Avtor osvetljuje posamezna poglavja družinskega življenja s pomočjo številnih in bogatih zgodovinskih virov, teoloških in filozofskih spisov, angleških in francoskih pisnih pričevanj, kronik in sodnih spisov, župnijskih seznamov, rodoslovij, poročil zdravnikov, misionarjev, odvetnikov, župnikov, katoliških spovedniških priročnikov, spominov, dnevnikov, zapiskov družinskih poglavarjev, zakonskih pogodb, na podlagi demografskih statistik, pogodb o dedovanju, socialno-zgodovinskih, pravnozgodovinskih in etnoloških raziskav. Njegova knjiga govori o vprašanjih, ki se jih v slovenski etnologiji še nismo zares lotili, zato velja vsebino podrobneje povzeti.

Pojem »družina« ima različen pomen glede na različne oblike skupnega bivanja sorodnikov in drugih, ki jih niso povezovala vezi krvnega sorodstva ali svaštva. Še v drugi polovici 18. stoletja so v Franciji in v Angliji šteli kot člane družine sorodnike in domače služabnike, ki so bivali v hiši, kadar so bili oboji odvisni od istega družinskega poglavarja. Šele v 19. stoletju sta se predstavi o skupnem bivanju in o bližnjem sorodstvu združili v opredelitev družine: »osebe iste krvi, ki živijo pod isto streho in še zlasti oče, mati in otroci«. Te trojice v 16., 17. in 18. stoletju ne moremo raziskovati, ne da bi jo upoštevali v razmerju do rodovine ali sorodstva na eni strani in do služabnikov na drugi strani. Tudi pojmi »sorodstvo«, »rodovina«, »rodbina«, »hiša«, »družina« so v preteklosti in pri različnih družbenih plasteh (na dvoru, med plemiči in kmeti) pomenili različne skupine ljudi, njihova sinonimna raba pa je razlike zameglila.

Pri preučevanju družine je potrebno upoštevati sorodstveno povezanost in skupno bivanje, odnose med posamezniki in poglobitve funkcije rodovnih vezi. Še pred obdobjem, ki ga knjiga obravnava, je bila najvažnejša vloga družine varstvo njenih članov in s tem povezano krvno maščevanje. To v kasnejšem času obstaja kot uzakonjeno obnašanje samo še na Korziki. Različno so se v preteklosti izražale razlike med krvnim sorodstvom in sorodstvom po svaštvu, saj sta često, predvsem v pravnih določilih o porokah med sorodniki, izenačeni; avtor tega ne pripisuje obsedenosti s krvoskrunstvom, ampak sorodstveni povezanosti in solidarnosti, ki jo je poroka ustvarila med dvema družinama. Kmetje so se navadno ženili v svoji župniji. Sorodstvene vezi so krepile sosedstvo v velikih vaseh, v majhnih vaseh pa endogamija ni bila tako močna prav zaradi siceršnje gostote sorodstvene mreže. Kmetje so bili v sorodu z vsemi prebivalci svoje vasi. Običajni so se močneje navezovali na vaško pripadnost in sosedstvo kot pa na sorodstvo. Edino zakonska eksogamija je lahko preprečila, da vaške skupnosti niso postale vase zaprte, med sabo sprte združbe. Vendar se je življenje na vasi sleherni dan upiralo cerkveni eksogamni politiki.

Danes na splošno mislimo, da je bila v nasprotju s sodobno »zakonsko«, manj številno družino, družina v predindustrijskem obdobju številčnejša tako po »naravni plodnosti« kot po sestavi. Vendar so npr. angleški zgodovinarji s primerjalnimi študijami družin v različnih deželah ugotovili, da je povprečna družina štela štiri do šest oseb. Avtor to povezuje z vplivom prehoda iz fevdalnega

v tržno gospodarstvo, z vplivom revščine ali bogastva, s plodnostjo revnih ali bogatih, z odvisnostjo pogostih porodov od dobe dojenja.

Razlike v sestavi družin so povezane tudi z različnimi pravili dedovanja. Odločilna je težnja, ali se dedščina razdeli ali ne, in kakšne dolžnosti ima dedič do drugih članov »hiše«. V obravnavanem času so bile razširjene družine redkejšje pri meščanih in gospodi kot pri delavcih in dninarjih. Bolj kot z družbeno prevlado in bogastvom pa je bila družinska sestava povezana z zakoreninjenostjo v zemlji prednikov.

Zelo zanimiva so poglavja o materialnih okvirih in obredih družinskega življenja in o notranji opremi bivališč. V večjem delu Francije so pomanjkanje zasebnosti tako pri kmetih kot pri veliki gospodi blažile zaprte postelje. Pri kmetih in revežih pa je bilo skupno spanje eden od najmočnejših izrazov občutka pripadnosti in skupna postelja eden najbolj prijetnih krajev družinskega življenja, preden so v dobrih treh stoletjih moralisti, obsedeni od grehov, dosegli, da je izginila. Obstajala je logična zveza med neudobjem hiše in udobjem postelje.

Število in čas obedov sta se spreminjala. Pri revežih ni bilo razlike med kuhinjo, jedilnico in spalnico. Na velikih kmetijah so bili za družinsko mizo navzoči tudi služabniki. Kri, starost, spol ter bolj ali manj ugledne lastnosti in naloge so med člani hiše ustvarjali razlike in hierarhijo. Nobenega sledu pa ni bilo o prepadu, ki je pri meščanstvu 19. stoletja ločil gospodarje in služabnike.

Po pokrajinah in družbenih okoljih se je razlikovala tudi morala družinskih razmerij. Obrazi civilnega prava in meščanske morale so bili nasprotni moralnim obrazcem posameznih pokrajin. Raziskava spovedniških priročnikov je pokazala, da je zanimanje Cerkve za družinsko življenje nenehno naraščalo. Tudi v tem pogledu so bili služabniki del družine. Še pred promiskuiteto med starši in otroki ali gospodarji in domačimi služabniki so tedanji moralisti svarili pred promiskuiteto med posli in otroki. Avtor je posebno poglavje posvetil tudi zakonski ljubezni v cerkvenem nauku, tradicionalnemu stališču laikov v Franciji, etiki in praksi zakonske ljubezni v Angliji, filozofiji razsvetljencev in pravici do ljubezni.

Zakonske in starševske vezi so srčika družinske ustanove zato, ker je obnavljanje njena bistvena vloga. Katoliki so na tem svetu videli samo dvoje stanov, v katerih se je človek lahko zveličal: zakonski in duhovniški stan. V prvega je stopil z zakramentom poroke, v drugega z zakramentom posvetitve. Stvarnost med koncem srednjega veka in koncem 18. stoletja pa kaže, da krščanski sistem ni nikoli zaživel. Njegovo nestvarnost in strogost so blažili konkubinatski bogatih, podaljšana in dokončna samskost revnih in »razuzdano« spolno življenje samskih.

Posebno poglavje govori o nadzorovanju rojstev. Demografi ocenjujejo, da je zaradi porodov umrlo 10% mater. »Zakonska dolžnost je v načelu obvezovala moža in ženo. Zanj je bila mučnejša, saj jo je bilo strah posledic združitve. Zavračanje zakonske dolžnosti je bilo precej pomemben pripomoček omejevanja rojstev. Prekinjeni koitus kot kontracepcijski postopek pa pomeni po splošnem mnenju zgodovinarjev in demografov v Franciji začetek »maltuzijanske revolucije« (po angleškem družboslovcu Thomasu Robertu Malthusu). »Maltuzijanski pari« so se proti zakonom narave uprli zato, ker je demografsko ravnovesje vzpostavljala s smrtnostjo preštevilnih otrok. V času, ko dojenčkov niso znali hraniti »umetno«, je bilo nujno tudi, da ženska ni zanosila med dojenjem. Vse kaže, da so se poročeni pari zatekali h kontracepciji predvsem zaradi obvarovanja življenja dojenčkov. Sprememba miselnosti, ki pojasnjuje zgodovinski začetek »maltuzijanskega« obnašanja, torej ni razraščanje hedonizma, marveč zavest o dolžnostih, ki jih vsebuje rojevanje. Kontracepcija kot zavračanje smrti novorojenčkov pa se je razširila najprej zaradi dajanja v rejo, saj je bila v Franciji otroška smrtnost v reji najvišja v Evropi.

Knjiga je izredno zanimiva. Avtorjevo razpravljanje podpirajo številni statistični prikazi npr. o sestavi družin v severni Franciji, na Korziki, v južni Franciji, pregledne tabele o bogastvu in bivanju s starši, o sestavi družin in družbenem položaju, o plodnosti v različnih francoskih pokrajinah, o dajanju otrok v rejo in podobnem. Večkrat navaja angleške raziskovalce, predvsem pa knjigo P. La-sletta in drugih, Household and Family in Past Time, Cambridge University Press 1972, po kateri je povzel tipologijo družin in način grafičnega ponazarjanja družinske sestave (tako kot smo si z njo pomagali tudi pri sestavljanju vprašalnice o družinsko sorodstvenih zvezah v Vprašalnica VI, Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja, Ljubljana 1976).

Mojca Ravnik